

Onderwerp: ABP's investeringen in fossiele industrie

Utrecht, 3 maart 2021

Geachte gedeputeerde,

Om klimaatverandering tegen te gaan, is een buitengewoon snelle overgang naar een koolstofarme samenleving nodig. Waar gemeenteambtenaren en provincieambtenaren hard werken aan het behalen van de klimaatneutrale samenleving, investeert hun eigen pensioenfonds ABP hun geld in de grootste oorzaak van de klimaatcrisis: de fossiele industrie - waaronder nog steeds in kolenmijnen, schaliegas en teerzanden. De veranderingen bij ABP gaan langzaam, té langzaam als we de doelen van Parijs willen halen om de temperatuurstijging tot 1,5 graden te beperken. **We doen daarom een beroep op u om er bij ABP op aan te dringen om te stoppen met fossiele investeringen.**

ABP zegt deze aandelen in vervuilende bedrijven te willen behouden, omdat het door middel van een *engagement-beleid* invloed kan uitoefenen op de fossiele industrie. Toch laat het pensioenfonds het afweten op momenten dat het werkelijk aan engagement kan doen. **Uit recent onderzoek van Fossilvrij NL blijkt dat ABP tegen 78% van de resoluties stemt waarin een kolen-, olie- of gasbedrijf wordt opgeroepen om doelstellingen in lijn met het Parijs-Akkoord te stellen.**¹ Bij alle klimaatresoluties bij fossiele bedrijven stemt ABP 55 % van de gevallen tegen. Zo stemt ABP tegen de resoluties die Follow This indient bij Shell, in tegenstelling tot veel andere Nederlandse pensioenfondsen.²

Uit de gegevens van de IEA blijkt dat in 2019 99,2% van de uitgaven van olie- en gasbedrijven naar investeringen in fossiele brandstoffen gaat, en slechts 0,8% naar hernieuwbare energie, biomassa en CCS.³ Het is evident dat we met dergelijke inzet 'Parijs' niet gaan halen. Door als pensioenfonds te blijven investeren in fossiele bedrijven, legitimeert het deze werkwijze van fossiele bedrijven. **Door te divesteren kan ABP - als grootste pensioenfonds van Europa - daarentegen een krachtig signaal afgeven.** Een fossiel bedrijf heeft een *social license to operate* nodig om effectief te kunnen opereren. Er is een grote maatschappelijke en culturele verandering nodig om een forse afname in fossiele productie te bewerkstelligen. Hiervoor zijn nieuwe wetten en een nieuwe economie nodig, en dat vereist voldoende draagvlak. Door als pensioenfonds van de publieke sector grenzen aan te geven en te divesteren uit fossiele bedrijven wordt de *social license* van de fossiele industrie ingetrokken en zo bijgedragen aan de noodzakelijke transitie.

Daarnaast verkleint *divestment* de financiële ruimte van de fossiele industrie. Nieuwe fossiele projecten worden voor het grootste deel gefinancierd door leningen van banken en obligaties. Als het moeilijker of duurder wordt voor bedrijven om leningen te krijgen, komt hun

---

¹ Zie: Aanjager of Obstakel. Een analyse van ABP's rol in de energietransitie, Fossilvrij NL, 2020: <https://gofossilfree.org/nl/abp-aanjager-of-obstakel-in-de-energietransitie/>

² Zie: Stemgedrag vermogenbeheerders bij resoluties Follow This, 2020: <https://tinyurl.com/y39a2yvx>

³ International Energy Agency, The Oil and Gas Industry in Energy Transitions, January 2020, <https://www.iea.org/reports/the-oil-and-gas-industry-in-energy-transitions;>

winstgevendheid onder druk te staan. Dit wordt door Shell zelf ook benadrukt: *“Some groups are pressuring certain investors to divest their investments in fossil fuel companies. If this were to continue, it could have a material adverse effect on the price of our securities and our ability to access equity capital markets.”*⁴ Ook uit een lobby van de fossiele industrie blijkt dat de opkomst van duurzaam beleggen het moeilijker maakt voor de sector om aan kapitaal te komen.⁵ Daarmee draagt *divestment* bij aan het beteugelen van de klimaatcrisis.

Tot slot neemt ABP een groot financieel risico door te blijven investeren in een industrie die tot het verleden behoort. Financiële instellingen zoals het IMF en DNB waarschuwen voor de financiële risico's van fossiele investeringen. Als de wereld er in slaagt om kolen, olie en gas in de grond te houden zullen de meerderheid van de reserves van fossiele bedrijven niet gebruikt worden. Deze reserves worden dan 'stranded assets' en verliezen snel aan waarde, met een financieel verlies voor pensioendeelnemers tot gevolg. Met de vooruitzichten van de energietransitie - S&P overweegt de kredietwaardigheid van de oliesector te verlagen - neemt ABP een risico door in deze sector te blijven investeren.⁶ **Uit onderzoek van Bert Scholtens en Auke Plantinga van de Rijksuniversiteit Groningen blijkt bovendien dat het rendement niet achteruit gaat als investeerders uit fossiel stappen.**⁷

Komend jaar wordt het nieuwe beleggingsbeleid van ABP vastgesteld. **Provincies kunnen een krachtig signaal afgeven door bij ABP, in een (open) brief, aan te dringen op een versneld afscheid van de fossiele industrie.** Een goed voorbeeld is de brief die de Gemeente Groningen stuurde naar ABP.⁸ **Daarnaast kunt u IPO oproepen om hier als werkgever een positie in te nemen.** Daarbij kunt u meenemen dat volgens onderzoek van ABP 59 procent van de deelnemers een duurzaam pensioen wil, en 55 procent zelfs mocht dit ten koste gaan van het rendement.⁹ U kunt zich gesteund voelen door talloze docenten- en ambtenareninitiatieven die zich inzetten tegen de fossiele investeringen bij ABP.¹⁰

We hopen dat deze brief de urgentie heeft laten zien om dit thema op te pakken. Voor vragen of meer informatie kunt u contact opnemen met Hiske Arts

Met vriendelijke groet,

Directeur Fossilvrij NL

Bijlage: Aanjager of Obstakel? Een analyse van ABP's rol in de energietransitie

---

⁴Shell (2018) Annual Report 2017: https://reports.shell.com/annual-report/2017/servicepages/downloads/files/strategic_report_shell_ar17.pdf

⁵ David Sirota, "A New Trump Rule Tries to Help Big Oil Crush the Climate Movement", 6 augustus 2020, <https://www.jacobinmag.com/2020/08/climate-crisis-big-oil-trump>

⁶ <https://cleantechnica.com/2021/01/29/sp-warns-oil-majors-a-downgrade-is-coming-wiks/>

⁷ Plantinga, A. & Scholtens, B. (2020): The financial impact of fossil fuel divestment, <https://tinyurl.com/y4ktq46v>

⁸ Zie de brief van Burgemeester Schuiling van Gemeente Groningen, 5-11-2020: <https://tinyurl.com/2fpy3fbn>

⁹ ABP (2019) Duurzaam en Verantwoord Beleggingsbeleid ABP, <https://tinyurl.com/2y2y8axm>, pagina 35

¹⁰ Zie bijvoorbeeld deze petitie van waterschappers: <https://tinyurl.com/abp-waterschap>, en het initiatief <https://www.ikwileenschoonpensioen.nl>

An aerial photograph of a large, complex offshore oil rig situated in a field of sea ice. The rig is a multi-level structure with various platforms, cranes, and a prominent tall, narrow tower. The surrounding water is dark, and the ice consists of numerous small, irregular floes. The overall scene is one of industrial activity in a harsh, cold environment.

AANJAGER

OF

OBSTAKEL?

EEN ANALYSE VAN ABP'S ROL
IN DE ENERGIETRANSITIE

Februari 2021

FOSSIEL
VRIJ **NL**

BELANGRIJKE BEVINDINGEN

- > Pensioenfondsen hebben een grote rol in het mogelijk maken van het behalen van de Parijs-doelen, door de financieringsstromen van de fossiele industrie te verleggen naar hernieuwbare energie. ABP laat - als grootste pensioenfonds van Europa en één van de grootste van de wereld - na om de financiering te verleggen van fossiel naar duurzaam.
- > ABP stemt tegen 54% van de klimaatresoluties bij kolen-, olie- en gasbedrijven. ABP stemt zelfs tegen 79% van de aandeelhouderresoluties waarin een fossiel bedrijf wordt gevraagd doelstellingen te stellen die in lijn zijn met het Akkoord van Parijs.
- > ABP stemt tegen alle resoluties bij banken waarin een bank wordt gevraagd hun financieringsbeleid Paris-aligned te maken en de financiering van de fossiele industrie uit te faseren. Daarnaast stemt ABP tegen alle resoluties waarin een bank wordt opgeroepen om niet te lobbyen tegen beleid dat haaks staat op het Akkoord van Parijs. Overige klimaatresoluties bij banken worden wel ondersteund.
- > ABP ondersteunt bij overige bedrijven wel vrijwel alle klimaatresoluties. Het is opvallend dat ABP de minst strenge eisen stelt aan de sectoren die de grootste transitie moeten maken en de grootste invloed hebben op de klimaattransitie.
- > Doordat ABP nalaat om consequenties te verbinden aan bedrijven die geen reductiedoelstellingen hebben die in lijn zijn met het Akkoord van Parijs, is het engagement-beleid van ABP vrijblijvend en tandoel.
- > In tegenstelling tot wat ABP zelf beweert - dat zij voorop lopen met hun duurzaamheidsbeleid en een belangrijke bijdrage leveren aan het behalen van de Parijs-doelen - zijn zij juist een obstakel hierin en zorgen zij voor het vertragen van de transitie van fossiele naar hernieuwbare energie.
- > ABP misleidt deelnemers door te stellen dat het fonds duurzaam belegt. Het investeert nog steeds fors in fossiele bedrijven die de motor zijn van de klimaatcrisis. Daarnaast komt het pensioenfonds de belofte niet na om als belegger invloed aan te wenden bij fossiele bedrijven.

INLEIDING

Om gevaarlijke klimaatverandering tegen te gaan, is een buitengewoon snelle overgang naar een koolstofarme samenleving nodig. Om de wereldwijde temperatuurstijging tot 1,5 °C te beperken is een wereldwijde reductie van 49% in broeikasgasemissies tegen 2030 noodzakelijk, en moet de uitstoot in 2050 netzero zijn. Zelfs in dat scenario is er een aanzienlijke kans (50%) dat de temperatuur toch meer stijgt. Het is dus noodzakelijk dat de absolute uitstoot van fossiele brandstoffen drastisch verminderd wordt, en we versneld de overstap maken naar hernieuwbare energie.¹

Pensioenfondsen wereldwijd kunnen met hun astronomische vermogen van 32 biljoen dollar² (dus 32.000 miljard dollar) een gigantisch gewicht in de schaal leggen. Volgens het rapport van het Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) vereist de beperking van de temperatuurstijging tot 1,5 °C "a major reallocation of the investment portfolio".³ Voor de pensioensector zijn er veel redenen om zich maximaal in te zetten voor een maximale temperatuurstijging van 1,5 °C. Pensioenfondsen investeren immers voor de toekomst, en zouden daarom de leefbaarheid van de wereld voorop moeten stellen. Wat heb je immers aan een pensioen in een onleefbare wereld? Daarnaast brengt volgens De Nederlandse Bank (DNB) klimaatverandering grote financiële risico's mee voor de investeringen van pensioenfondsen, ook buiten de

energiesector.⁴ Op dit moment zitten we op koers voor een temperatuurstijging van 3 graden of meer aan het eind van deze eeuw.⁵ Daarom is het noodzakelijk dat de pensioensector grote stappen gaat zetten.

ABP is als grootste pensioenfonds van Europa, met een beschikbaar vermogen van 466 miljard dollar een speler van belang in het versnellen van de energietransitie. ABP beheert bijna eenderde van het vermogen dat pensioenfondsen in Nederland beheren.⁶ ABP zegt een groene en duurzame belegger te zijn en heeft zich gecommitteerd aan het Akkoord van Parijs⁷. Ook deelnemers van ABP zelf geven in meerderheid aan duurzaam beleggen belangrijk te vinden, zelfs als dit ten koste zou gaan van het rendement.⁸

---

1 IPCC Special Report Global Warming of 1.5 °C, 2018. <https://www.ipcc.ch/sr15/chapter/spm/>

2 Secretary-General's address at Columbia University: "The State of the Planet" <https://www.un.org/sg/en/content/sg/speeches/2020-12-02/address-columbia-university-the-state-of-the-planet>

3 IPCC Special Report Global Warming of 1.5 °C, 2018. "Mitigation Pathways compatible with 1.5 °C in the context of sustainable development". <https://www.ipcc.ch/sr15/chapter/chapter-2/>

---

4 Zie rapport van DNB: De Nederlandse financiële sector veilig achter de dijken? Een nadere verkenning naar klimaatgerelateerde financiële risico's, 2017, <http://docplayer.nl/57362231-De-nederlandse-financiele-sector-veilig-achter-de-dijken-een-nadere-verkenning-naar-klimaatgerelateerde-financiele-risico-s.html>

5 Trouw, 9 december 2020, <https://www.trouw.nl/duurzaamheid-natuur/coronadip-in-uitstoot-co2-is-verwaarloosbaar-wereld-koerst-af-op-3-graden-warmer~b4b73b7d/>

6 De Nederlandse pensioenfondsen hebben 1560 miljard vermogen in beheer (per 31-12-2019). Zie: <https://financieel.info.nu/diversen/187706-hoeveel-pensioengeld-is-er-begin-2020-in-nederland.html>

7 ABP (2020) Duurzaam en Verantwoord Beleggingsbeleid ABP vanaf 2020: <https://www.abp.nl/images/abp-dvb20-beleid.pdf>

8 59% van de ABP-deelnemers wil dat hun pensioengeld duurzaam belegd wordt. 55% wil dit zelfs als het ten koste gaat van het rendement. ABP, Duurzaam en verantwoord beleggen 2019, p44 <https://www.abp.nl/images/abp-verslag-duurzaam-beleggen-2019.pdf>

Desalniettemin investeert ABP nog steeds € 17,4 miljard in de fossiele industrie (versus € 3,8 miljard in hernieuwbare energie).⁹ Voor ABP zijn deze investeringen in fossiele sectoren van belang, naar eigen zeggen omdat “voor het klimaat de grootste winst te behalen [is] uit het omzetten van niet-duurzaam naar duurzaam en niet zozeer in het verder verduurzamen van iets dat al grotendeels duurzaam is.” ABP zegt invloed te willen uitoefenen op de bedrijven waar het in investeert.

In dit discussiestuk gaan we voorbij de groene woorden van ABP en analyseren we hoe ABP in de praktijk invloed aanwendt. Hiervoor maken we een analyse van het stemgedrag van ABP op klimaatgerelateerde resoluties tijdens aandeelhoudersvergaderingen.¹⁰ We maken daarbij een onderscheid tussen ABP's stemgedrag bij fossiele bedrijven, banken en overige bedrijven, en hebben daarnaast de aard van de resolutie bekeken.

Hiervoor hebben wij een analyse gemaakt van alle relevante resoluties die wij konden vinden die het klimaat betreffen: in totaal 72 resoluties.¹¹ In deze analyses zijn in principe resoluties uit 2020 meegenomen. Indien er in 2020 geen resolutie was ingediend, maar wel in 2018 of 2019, is deze resolutie meegenomen.

Daarnaast hebben wij gekeken of ABP met deze bedrijven ook in gesprek is gegaan over deze thema's. We hebben daarbij naar de 'engagement-lijst' gekeken van ABP, die aangeeft met welke bedrijven ABP in gesprek is gegaan over het milieu.¹² Deze lijst heeft als beperking dat niet bekend is wat het doel noch uitkomst van het gesprek is. Het geeft enkel aan dat ABP zegt over het 'milieu' in gesprek te zijn gegaan.

---

9 ABP, Duurzaam en verantwoord beleggen 2019, p. 26: <https://www.abp.nl/images/abp-verslag-duurzaam-beleggen-2019.pdf>

10 Voor de leesbaarheid van dit rapport schrijven we in deze factsheet over ABP, terwijl APG de uitvoeringsorganisatie is en namens ABP stemt op aandeelhoudersvergaderingen.

11 Voor de selectie van de resoluties is het rapport Voting Matters als basis genomen, aangevuld met andere resoluties die we zelf hebben gevonden (bijvoorbeeld via aandeelnemersinitiatieven As you Sow, ACCR en Marketforces. Resoluties die de steun krijgen van het management (en daardoor op zeer hoge instemming konden rekenen) zijn in deze analyse niet meegenomen. Bij Equinor zijn meerdere resoluties ingediend die geen van allen zijn gesteund door ABP. In deze analyse hebben wij twee van deze resoluties meegenomen.

---

12 Deze lijst is als bron genomen: <https://www.abp.nl/images/engagement-bedrijven-2019.pdf>

HET STEMGEDRAG VAN ABP BIJ FOSSIELE BEDRIJVEN:

GEEN STEUN VOOR PARIS' ALIGNMENT

Ondanks de grote noodzaak om de uitstoot van fossiele brandstoffen terug te brengen, maken fossiele bedrijven maar langzaam de transitie naar hernieuwbare energie. Uit de gegevens van de International Energy Agency blijkt dat in 2019 99,2% van de uitgaven van olie- en gasbedrijven naar investeringen in fossiele brandstoffen gaat, en slechts 0,8% naar hernieuwbare energie, biomassa en *carbon capture and storage* (CCS).¹³ Ook de in 2020 aangekondigde ambities van oliereuzen schieten sterk te kort om in de buurt te komen van wat nodig is om de temperatuurstijging onder 1,5 °C te houden.¹⁴ Tekenend is dat in de aangekondigde plannen bij bijvoorbeeld Shell, Total en ExxonMobil, de productie van deze bedrijven het komende decennium zal toenemen, ondanks hun uitgesproken ambitie om bij te dragen aan het behalen van de klimaatdoelstellingen van het Akkoord van Parijs. In de huidige plannen van de fossiele bedrijven worden vooral relatieve reductiedoelstellingen opgenomen, in plaats van absolute. Terwijl we dat laatste nodig hebben. Als enkel de al ontwikkelde reserves worden aangeboord zal dit de temperatuur al boven de 2°C duwen.¹⁵ Nieuwe fossiele projecten beginnen is dus onverenigbaar met het 1,5 °C

doel van het klimaatakkoord. Bovendien gaan de bedrijven er in hun scenario's sterk van uit dat er in de toekomst CCS en compensatieprojecten ingezet kunnen worden, terwijl deze methodes nu nog (zeker op deze schaal) onbewezen zijn. Fossiele bedrijven moeten dus een grote transitie maken, willen zij in lijn komen met het Akkoord van Parijs.

Bij verschillende fossiele bedrijven zijn tijdens aandeelhoudersvergaderingen de afgelopen jaren resoluties ingediend die oproepen tot het stellen van reductiedoelstellingen die in lijn zijn met het Parijs-akkoord. Veel van deze resoluties bestaan uit een aantal elementen; namelijk doelstellingen (ipv vrijblijvende 'ambities') voor alle emissies (scope 1, 2 en 3), die voor de korte, middellange en lange termijn gesteld moeten worden. In enkele resoluties bij kolenbedrijven wordt om een tijdspad gevraagd voor de afbouw en sluiting van kolenmijnen, wederom in lijn met de doelstellingen van het Parijs-Akkoord. Deze resoluties labelen we in dit rapport als "reductiedoelstellingen Parijs".

Daarnaast worden resoluties ingediend die om openbaarheid vragen rondom deelname in organisaties die tegen klimaatmaatregelen lobbyen of verdergaande resoluties waarin een bedrijf wordt opgeroepen uit belangenorganisaties te stappen die tegen klimaatmaatregelen lobbyen. Deze resoluties labelen we in dit rapport "lobby". Ook zijn er resoluties die gaan over rapportage omtrent risico-inschatting door klimaatverandering of door de activiteiten zelf, zonder dat er gevraagd wordt om concrete reductiedoelstellingen. Deze laatste resoluties zijn minder verregaand, omdat hier geen consequenties voor het bedrijf aan worden verbonden. Deze resoluties labelen we als "report".

13 International Energy Agency, The Oil and Gas Industry in Energy Transitions, January 2020, <https://www.iea.org/reports/the-oil-and-gas-industry-in-energy-transitions>;

14 Zie het rapport "Big Oil - Reality Check", september 2020: <http://priceofoil.org/content/uploads/2020/09/OCI-Big-Oil-Reality-Check-vF.pdf> en "Oil Companies aren't actually going green, 18 september 2020: <https://www.washingtonpost.com/politics/2020/09/18/oil-companies-arent-actually-going-green-some-are-heading-there-faster-than-others/>

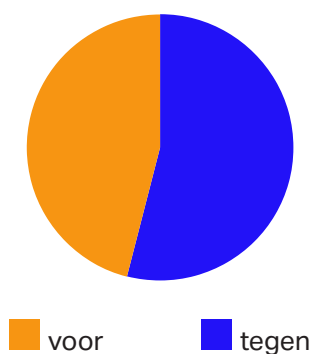
15 Zie het rapport "Big Oil - Reality Check", september 2020: <http://priceofoil.org/content/uploads/2020/09/OCI-Big-Oil-Reality-Check-vF.pdf>. Deze berekening is gebaseerd op gegevens van Rystad Energy, IEA, World Energy Council, IPCC en Global Carbon Project.

STEMGEDRAG VAN ABP BIJ KLIMAATRESOLUTIES

Uit een nadere analyse van het stemgedrag van ABP bij 35 klimaatresoluties bij fossiele bedrijven, blijkt dat ABP tegen 54% van deze aandeelhoudersresoluties stemt.¹⁶ Bij resoluties die vragen om reductiedoelstellingen in lijn met het Parijs-Akkoord stemt ABP zelfs in 79% van de gevallen tégen. Van de 14 resoluties die hier om vroegen heeft ABP dus 11 keer tegengestemd. Zo stemt ABP tegen klimaatresoluties die het aandeelhouderscollectief van Follow This bij Shell, BP en Equinor heeft ingediend. Maar ook soortgelijke resoluties bij ConocoPhillips, Chevron en Total kunnen niet op de steun van ABP rekenen. Shell, BP, Chevron, Total en ConocoPhillips zijn onderdeel van de twintig bedrijven die verantwoordelijk zijn voor eenderde deel van de wereldwijde uitstoot van broeikasgassen¹⁷, dus het is zeer opmerkelijk dat ABP deze resoluties niet ondersteunt.

De resoluties bij de Australische fossiele bedrijven Santos en Woodside worden wel gesteund door ABP. Deze resoluties lijken in bewoording sterk op de Follow This resolutie. Het is onduidelijk waarom ABP wel de resoluties steunt bij Santos en Woodside, maar niet soortgelijke resoluties bij Shell en Equinor.

Stemgedrag ABP bij oliebedrijven

¹⁶ In deze analyse maken we enkel onderscheid tussen voor en tegen. Onthouding rekenen we mee als tegen.

¹⁷ The Guardian, 9 oktober 2019, "revealed: the 20 firms behind a third of the carbon emissions", <https://www.theguardian.com/environment/2019/oct/09/revealed-20-firms-third-carbon-emissions>

Ook bij resoluties waarin kolenbedrijven worden opgeroepen om de kolenproductie af te bouwen en over te stappen naar duurzame energie, stemt ABP veelal tegen. Ook dit is opmerkelijk, omdat volgens ABP's factsheet over steenkolenmijnen ABP bedrijven "aanspoort om zo snel mogelijk over te stappen naar duurzame energie".¹⁸ Desalniettemin stemt ABP bijvoorbeeld bij het Australische energiebedrijf AGL tegen de resolutie waarin een bedrijf wordt opgeroepen "to align the closure dates of the Bayswater and Loy Yang A coal-fired power stations with a strategy to limit the increase in global temperatures to 1.5°C above pre-industrial levels." Ook bij het Australische bedrijf Whitehaven, dat door acht jongeren wordt aangeklaagd wegens de uitbreiding van een kolenmijn¹⁹, ondersteunt ABP geen resoluties die gaan over reductiedoelstellingen in lijn met het Parijs-Akkoord.

ABP steunt in grote meerderheid wel resoluties waarin een bedrijf wordt gevraagd te rapporteren over risico's die door activiteiten van het bedrijf ontstaan, of die een bedrijf loopt door klimaatverandering. Ook stemt ABP in de meeste gevallen voor resoluties waarin een bedrijf wordt opgeroepen om hun lobbybeleid (inclusief het beleid van de koepels waar ze bij aangesloten zijn) in lijn te brengen met de klimaatdoelen van het Parijs-Akkoord. Desalniettemin stemt ABP tégen twee van deze resoluties bij BHP en Origin Energy, waarin deze bedrijven worden opgeroepen om uit netwerkorganisaties te stappen die lobbyen voor COVID-19 herstelmaatregelen die inconsistent zijn met de doelen van het Klimaatakkoord van Parijs.

¹⁸ Factsheet Beleggen in steenkoolbedrijven, januari 2021, <https://www.abp.nl/images/factsheet-steenkool-abp.pdf>

¹⁹ ABC News, Class action to stop planned coal mine extension filed by climate action-focused Australian teenagers, 8 september 2020, <https://www.abc.net.au/news/2020-09-09/class-action-against-environment-minister-coal-mine-approval/12640596>

Opvallend is dat bij het Australische energiebedrijf Origin Energy geen gesprekken hebben plaatsgevonden, dus de enige manier hoe ABP invloed had kunnen uitoefenen is door te stemmen op de aandeelhoudersvergadering. Desalniettemin heeft ABP tegen de resoluties gestemd die bij dit bedrijf zijn ingediend. Eén van deze resoluties betreft het respecteren van de rechten van de inheemse bevolking waar het gaat om fracking. Gezien de grote schade die fracking veroorzaakt en het belang om mensenrechten te waarborgen, is het op zijn minst gezegd opmerkelijk dat ABP een dergelijke resolutie niet ondersteunt.

Bedrijf	Jaar	Naam resolutie	Aard van resolutie	Stemming	Stemgedrag ABP	Tak bedrijf	Engagement
AGL	2020	Approve Coal Closure Dates	reductie-doelen Parijs	19,96	tegen	coal / mining	nee
AGL	2019	Approve Public Health Risks of Coal Operations	rapport	10,85	tegen	coal / mining	nee
AGL	2019	Approve Transition Planning Disclosure	reductie-doelen Parijs	30,33	voor	coal / mining	nee
Atmos Energy	2019	Report on Methane Leaks & Management	rapport	34,8	voor	oil / gas	ja
BHP	2020	Approve Suspension of Memberships of Industry Associations where COVID-19 Related Advocacy is Inconsistent with Paris Agreement Goals	lobby	22,4	tegen	coal / mining	ja
BHP	2019	Approve Suspension of Memberships of Industry Associations That Are Involved in Lobbying Inconsistent with the Goals of the Paris Agreement	lobby	27,07	voor	coal / mining	ja
BP Plc	2019	Approve the Follow This Shareholder Resolution on Climate Change Targets	reductie-doelen Parijs	8,4	tegen	oil / gas	ja
Cheniere Energie	2020	Report on Plans to Address Stranded Carbon Asset Risks	rapport	28,1	voor	olie / gas	nee
Chevron	2020	Report on Climate Lobbying Aligned with Paris Agreement Goals	lobby	53,5	voor	oil / gas	ja
Chevron	2020	Report on Petrochemical Risk	rapport	46	voor	oil / gas	ja
Chevron	2020	Establish Board Committee on Climate Risk	governance	8,2	onthouding	oil / gas	ja
Chevron	2020	Report on Human Rights Practices	report	16,7	tegen	oil / gas	ja
Chevron	2019	Report on Plans to Reduce Carbon Footprint	reductie-doelen Parijs	33,2	onthouding	oil / gas	ja
Duke Energy Corporation	2019	Report on the Public Health Risk of Dukes Energy's Coal Use	rapport	41,7	voor	oil / gas	ja
Equinor ASA	2020	Instruct Company to Stop all Exploration Activity	reductie-doelen Parijs	0,24	tegen	oil / gas	ja

Bedrijf	Jaar	Naam resolutie	Aard van resolutie	Stemming	Stemgedrag ABP	Tak bedrijf	Engagement
Equinor ASA	2020	Request Equinor to Set and Publish Targets for Greenhouse Gas (GHG) Emissions	reductie-doelen Parijs	3,2	tegen	oil / gas	ja
ExxonMobil Corporation	2019	Establish Environmental Board Committee	governance	7,4	tegen	oil / gas	ja
ExxonMobil Corporation	2020	Report on Lobbying Payments and Policy	lobby	37,5	voor	oil / gas	ja
ExxonMobil Corporation	2020	Report on Risks of Petrochemical Operations in Flood Prone Areas	rapport	24,5	voor	oil / gas	ja
Fortum Oyi	2020	Include Paris Agreement 1.5-degree Celsius Target in Articles of Association	reductie-doelen Parijs	8	tegen	oil / gas	ja
Origin Energy Ltd.	2020	Approve consent and fracking	fracking & inheemse rechten	11,8	tegen	oil / gas	nee
Origin Energy Ltd.	2020	Approve lobbying and COVID-19 recovery	lobby	25,25	tegen	oil / gas	nee
Origin Energy Ltd.	2018	Approve Contingent Resolution - Set and Publish Interim Emissions Targets	reductie-doelen Parijs	11,8	tegen	oil / gas	nee
Ovintiv	2020	Report on Climate Change	rapport	56,4	voor	oil / gas	nee
Philips 66	2020	Report on Risks of Gulf Coast Petrochemical Investments	rapport	54,7	voor	oil / gas	ja
Rio Tinto Ltd.	2018	Approve Public Policy Advocacy on Climate Change	lobby	18	tegen	coal / mining	ja
Rio Tinto Ltd.	2020	Shareholder Proposal Regarding Paris-Aligned Greenhouse Gas Emissions Reduction Targets	Paris' alignment	37	tegen	coal / mining	ja
Santos LTD	2020	Approve Climate Related Lobbying	lobby	46,7	voor	oil / gas	nee
Santos LTD	2020	Approve Paris Goals and Targets	Paris' alignment	43,7	voor	oil / gas	nee
Shell	2020	Request Shell to Set and Publish Targets for Greenhouse Gas (GHG) Emissions	Paris' alignment	14,4	onthouding	oil / gas	ja
Total SA	2020	Instruct Company to Set and Publish Targets for Greenhouse Gas (GHG)	Paris' alignment	16,8	tegen	oil / gas	ja
Whitehaven Coal Ltd.	2020	Capital Protection	Paris' Alignment	4	tegen	coal / mining	ja
Whitehaven Coal Ltd.	2018	Climate risk disclosure	Report	40,1	voor	coal / mining	ja
Woodside Petroleum Ltd.	2020	Corporate Reputation Advertising	greenwashing	2,71	tegen	oil / gas	nee
Woodside Petroleum Ltd.	2020	Approve Climate Related Lobbying	lobby	42,7	voor	oil / gas	nee
Woodside Petroleum Ltd.	2020	Approve Paris Goals and Targets	Paris' alignment	50,2	voor	oil / gas	nee

HET STEMGEDRAG VAN ABP BIJ BANKEN:

EEN GEMIXT BEELD

Net als pensioenfondsen, spelen banken een cruciale rol in de energietransitie. Banken financieren onder andere nieuwe fossiele projecten, terwijl de fossiele projecten die op dit moment in ontwikkeling zijn, de temperatuur al boven 2°C zouden brengen. Bij drie banken - Barclays, Bank of Montreal en Bank of Toronto - zijn in 2020 resoluties ingediend die zich richten op de uitfasering van de financiering van high carbon industries. Deze resoluties zijn niet door ABP gesteund. De resoluties waar ABP wel voor stemt, zijn vrijblijvender van aard en minder concreet. Om een voorbeeld te geven: ABP geeft steun aan een resolutie bij J.P. Morgan Chase waarin dit bedrijf wordt opgeroepen om een rapport uit te brengen waarin het uitzet "if and how it intends to reduce the GHG-emissions associated with its lending activities in alignment with the Paris' Agreement". Tegelijkertijd onthield het zich van stemming bij een resolutie bij Barclays waarin om een concreet uitfaseringsplan voor de financiering van de fossiele industrie wordt gevraagd.

Ook heeft ABP tegen de drie resoluties bij banken gestemd die lobbyactiviteiten betreffen. Bij NAB lag bijvoorbeeld een resolutie voor met de volgende oproep:

"Shareholders recommend that our company suspend memberships of Industry Associations where: a. a major function of the Industry Association is to undertake lobbying, advertising and/or advocacy relating to climate and/or energy policy (Advocacy); and b. the Industry Association's record of Advocacy in the last three years demonstrates, on balance, inconsistency with the Paris Agreement's goals." Als gezegd, steunde ABP deze resolutie niet.

Ook bij banken geldt dus dat als resoluties oproepen tot concrete doelstellingen om het financieringsbeleid in lijn met de doelstellingen van het Parijs-Akkoord te brengen, dat ABP tegenstemt. Ook roept ABP banken niet op om hun lobbyactiviteiten in lijn te brengen met de doelstellingen van het Parijs-akkoord. Daarnaast valt op dat ABP met banken geen engagement door middel van gesprekken doet. ABP laat hiermee een grote kans liggen om invloed aan te wenden om de financiering van nieuwe fossiele projecten vanuit banken een halt toe te brengen.

Bedrijf	Jaar	Naam resolutie	Aard van resolutie	Stemming	Stemgedrag ABP	Engagement
Absa Group Limited	2020	Approve Providing Shareholders with an Initial Assessment of the Company's Exposure to Climate Change Risk	Klimaatrisico	73,7	voor	nee
Australian & New Zealand Banking Group (ANZ)	2020	Approve Transition Planning Disclosure	Transitieplan	28,9	voor	nee
Australian & New Zealand Banking Group (ANZ)	2019	Approve Suspension of Memberships of Industry Associations That Are Involved in Lobbying Inconsistent with the Goals of the Paris Agreement	Lobby	16,53	tegen	nee
Bank of Montreal	2020	SP 3: Assess the Incongruities of Bank's Lending History and Financing Criteria Regarding Fossil Fuel Loans and Public Statements Regarding Sustainability and Climate Change	Financiering fossiele industrie	10,2	tegen	nee

Bedrijf	Jaar	Naam resolutie	Aard van resolutie	Stemming	Stemgedrag ABP	Engagement
Bank of Toronto	2020	SP C: Request to Adopt Targets for Reducing Greenhouse Gas (GHG) Emissions Associated with the Company's Underwriting and Lending Activities	Financiering fossiele industrie	17,8	tegen	nee
Barclays	2020	Limit high carbon financing	Financiering fossiele industrie	23,95	onthouding	nee
Citigroup	2020	Report on lobbying payments and policy	Lobby	15,1	tegen	nee
JP Morgan chase	2020	Report on Reputational Risk Related to Canadian Oil Sands, Oil Sands Pipeline Companies and Arctic Oil and Gas Exploration and Production.	Rapport	15,2	voor	nee
JP Morgan chase	2020	Report on Climate Change	Rapport	49,6	voor	nee
Mizuho	2020	Amend Articles to Disclose Plan Outlining Company's Business Strategy to Align Investments with Goals of Paris Agreement	Transitieplan	34,5	voor	nee
National Australia Bank (NAB)	2019	Approve Lobbying Inconsistent with the Goals of the Paris Agreement	Lobby	15,07	tegen	nee
National Australia Bank (NAB)	2020	Approve Transition Planning Disclosure	Transitieplan	26,3	voor	nee
Standard Bank Group Ltd.	2019	Report to Shareholders on the Company's Assessment of GHG Emissions Resulting from its Financing Portfolio	Rapport	38,2	voor	nee
Standard Bank Group Ltd.	2019	Adopt and Publicly Disclose a Policy on Lending to Coal-fired Power Projects and Coal Mining Operations	Transitieplan	55,1	voor	nee
Westpac Banking Corporation	2019	Approve Disclosure of Strategies and Targets 1 Reduction in Fossil Fuel Exposure	Transitieplan	16,9	voor	nee

HET STEMGEDRAG VAN ABP BIJ OVERIGE

BEDRIJVEN: DEZE ONDERSTEUNT ABP WÉL

Bij overige bedrijven ondersteunt ABP wel vrijwel alle resoluties waarin bedrijven worden opgeroepen om klimaatdoelstellingen te stellen. Bij de 22 resoluties stemde ABP slechts één keer tegen een dergelijke resolutie. Dit staat in groot contrast met de resoluties bij de fossiele sector en banken, waar grotere klimaatwinst te behalen is. Dit stemgedrag maakt het extra opmerkelijk waarom resoluties bij fossiele bedrijven, de grootste veroorzakers van de klimaatcrisis, niet gesteund worden.

Bedrijf	Jaar	Naam resolutie	Aard van resolutie	Percentage	Stemgedrag ABP	Engagement
Amazon.com Inc.	2019	Report on Climate-Related Transition Plan	rapport	3,9	voor	nee
Apple Inc.	2020	Assess Feasibility of Including Sustainability as a Performance Measure for Senior Executive Compensation	beloning	12,1	voor	nee
CH Robinson Worldwide Inc.	2019	Adopt GHG targets	doelstellingen	26,6	voor	nee
Dollar Tree, Inc.	2020	Report on Greenhouse Gas Emissions Goals	rapport	73,50	voor	nee
Enphase Energy	2020	Report on Sustainability	rapport	52,3	voor	nee
Flowserve Corporation	2019	Adopt GHG targets	doelstellingen	27,5	voor	nee
iA Financial Corporation	2020	Adopt Measured Environmental Impact Reduction Objectives with Clearly Identified Targets in its Sustainable Development Policy	governance	60,7	tegen	nee
iA Financial Corporation	2020	Analyze Climate Risk and Report the Results of its Analysis	klimaatrisico	73,6	voor	nee
iA Financial Corporation	2020	Adopt Measured Environmental Impact Reduction Objectives with Clearly Identified Targets in its Sustainable Development Policy	doelstellingen	60,7	voor	nee nee
Illinois Tool Works Inc.	2019	Adopt GHG targets	doelstellingen	21,3	voor	nee
JB Hunt transport Services	2020	Report on Climate Change Initiatives	rapport	54,5	voor	nee
QBE Insurance Group Ltd.	2020	Approve Exposure Reduction Targets	doelstellingen	13,2	voor	nee

Bedrijf	Jaar	Naam resolutie	Aard van resolutie	Percentage	Stemgedrag ABP	Engagement
Ross Stores Inc.	2019	Report on GHG targets	rapport	40,9	voor	nee
Sanderson Farms	2020	Report on Water Resource Risks	rapport	37,2	voor	nee
T. Rowe Price Group Inc	2020	Report on and Assess Proxy Voting Policies in Relation to Climate Change Position	governance	14,3	voor	nee
Transdigm Group Inc.	2019	Adopt GHG targets	doelstellingen	34,9	voor	nee
TransDigm Group Incorporated	2020	Adopt Quantitative Company-wide GHG Goals	doelstellingen	45,1	voor	nee
Union Pacific Corporation	2020	Report on Climate Change	rapport	18,8	voor	nee
United Airlines Holding	2020	Report on Lobbying Payments and Policy	lobby	28,8	voor	nee
United Parcel Service Inc.	2020	Report on Climate Change	rapport	29,4	voor	nee
Yum! Brands Inc.	2019	Report on supply chain deforestation impacts	rapport	32,1	voor	nee

CASE STUDIES

SHELL: ABP STEMT TEGEN KLIMAATRESOLUTIES

VAN FOLLOW THIS

Sinds 2016 dient aandeelhouderscollectief Follow This resoluties in bij de aandeelhoudersvergaderingen van Shell, waarin Shell wordt opgeroepen om doelstellingen voor hun uitstoot te stellen, in lijn met het Parijs-Akkoord en inclusief de zogenaamde scope 3 emissies, de uitstoot die veroorzaakt wordt door de klanten en leveranciers van een bedrijf. ABP is de grootste investeerder bij Shell, maar steunt deze resoluties niet. ABP draagt hiervoor over de jaren steeds andere motivaties aan.

In 2016 steunde ABP de resolutie van Follow This niet, omdat het niet op de stoel van de bestuurder wil zitten. In 2017 gaf ABP aan dat "ABP bedrijven niet verantwoordelijk [wilt] houden voor zaken waarop zij geen of weinig invloed hebben"²⁰. ABP wilde dus wel dat een bedrijf doelstellingen stelt voor scope 1 en scope 2, maar niet voor scope 3. Om te zorgen dat de temperatuur niet verder dan 1,5°C stijgt, is het echter noodzakelijk dat de totale uitstoot naar beneden gaat, en niet alleen de uitstoot van het productieproces. Inmiddels stellen Shell, Total en BP doelstellingen voor Scope 3, die weliswaar nog steeds tekort schieten om de Parijs-doelen te halen, maar dit laat zien dat ook oliebedrijven de relevantie van scope 3 erkennen. In een recent interview claimt Claudia Kruse, de 'duurzame topvrouw' van APG het succes voor het feit dat Shell nu Scope 3 doelstellingen stelt, waar het in 2017 dus op tegen was.²¹

---

20 Persbericht ABP, 23-05-2017, ABP stemt op aandeelhoudersvergadering Shell <https://www.abp.nl/over-abp/actueel/nieuws/abp-stemt-op-aandeelhoudersvergadering-shell.aspx>

21 APG, "we zijn een betrokken aandeelhouder, maar geen activist, 15 januari 2021: <https://apg.nl/nl/publicatie/we-zijn-een-betrokken-aandeelhouder-maar-geen-activist/>

Ook in 2018 stemt ABP tegen de resolutie van Shell, ondanks een oproep van 67 hoogleraren in NRC om de steun uit te spreken voor de resolutie van Follow This.²² ABP gaf deze keer aan het "prematuur" te vinden dat Shell de klimaatambities die het in 2017 had gesteld herzieet, omdat andere oliebedrijven nog geen plannen hebben gepresenteerd in lijn met het Akkoord van Parijs.²³

In 2019 diende Follow This geen resolutie in, om Shell de ruimte te geven om een concretere invulling te geven voor zijn klimaatambitie. Toen deze toch uitbleef, diende het aandeelhouderscollectief in 2020 toch een nieuwe resolutie in. Deze keer onthield ABP zich van stemming, met de motivatie dat het "concrete actie" wil die "écht het verschil maakt". "Blijven twisten over bindende langetermijndoelstellingen in de verre toekomst vinden wij minder constructief"²⁴. ABP geeft aan het onderliggende doel van de resolutie te steunen, maar het niet constructief te vinden om over de toekomst te praten terwijl niemand kan "voorspellen hoe de wereld er in 2050 uitziet". De resolutie van Follow This heeft echter een korte-, middellange- en langetermijndoel. Gezien het commitment van ABP aan het Akkoord van Parijs, lijkt er geen reden te zijn waarom een langetermijndoelstelling niet gevraagd mag worden, waar mogelijk bovenop concrete kortetermijnmaatregelen.

---

22 NRC, 26 maart 2018, "ABP, roep Shell op beter werk te maken van klimaat" <https://www.nrc.nl/nieuws/2018/03/26/abp-roep-shell-op-beter-werk-te-maken-van-klimaat-a1597111>

23 Persbericht ABP, 22-05-2018, <https://www.abp.nl/images/abp-wil-dat-management-shell-afgerekend-wordt-op-klimaatambities.pdf>

24 Persbericht ABP, 18-05-2020, ABP kiest voor concrete actie bij Shell <https://www.abp.nl/over-abp/actueel/nieuws/abp-kiest-voor-concrete-actie-bij-shell.aspx>

In plaats van deze resolutie te steunen, geeft ABP aan meer te zien in concrete maatregelen, zoals het verbinden van de beloning voor het topmanagement aan de reductiedoelstelling voor CO₂, en geeft aan hierop bij Shell te hebben aangedrongen en hierop resultaat te hebben bereikt. Uit een recente analyse van Carbon Tracker, blijkt echter dat hoewel een klein deel van de beloning van de CEO van Shell gerelateerd is aan een klimaatreductiedoelstelling, een veel groter deel groei van de olieproductie belooft.²⁵ De beloning van CEO Ben van Beurden is voor 39% gekoppeld aan directe en indirecte groei, en slechts voor 8% aan klimaatdoelstellingen. Dus hoewel deze doelstellingen voor het oog aantrekkelijk klinken, stelt het in de praktijk weinig voor en wordt groei meer beloofd dan reductie.

Tot slot is het opvallend dat ABP een weinig kritische houding aanneemt ten aanzien van de doelstellingen die Shell zich gesteld heeft. In hun persberichten van 2017 zeggen ze het volgende: "Shell heeft in november 2017 plannen gepresenteerd om de CO₂-uitstoot in 2050 te halveren. De plannen hebben de ambitie om het Akkoord van Parijs te halen". Ook in 2020 spreekt ABP zich enthousiast uit over de plannen van Shell. Uit een nadere analyse van de plannen van Shell, blijkt dat de olie- en gasproductie van Shell de komende jaren enkel zal toenemen.²⁶ Dit is onverenigbaar met het Akkoord van Parijs. Shell investeert momenteel slechts drie procent in hernieuwbare energie, terwijl de rest naar fossiele activiteiten gaat.

TOTAL: CLIMATE ACTION 100+ IN DE WEG VAN PARIS' ALIGNMENT?

In 2019 dienden institutionele beleggers op initiatief van onder andere Follow This, Reclaim Finance en Greenpeace Frankrijk de eerste klimaatresolutie in bij oliebedrijf Total, die vergelijkbaar is met de resolutie zoals ingediend door Follow This bij Shell. Total raadde in het stemadvies aan om de resolutie niet te ondersteunen, aangezien het net in dialoog met het investeerdersinitiatief Climate Action 100+ tot nieuwe klimaatdoelstellingen was gekomen. ABP volgde het stemadvies van deze oliereus op en stemde dus tegen de resolutie. Deze resolutie werd door 16,8% van de aandeelhouders gesteund.

De verschillen tussen de aangekondigde plannen van Total, en dat wat gevraagd werd in de Reclaim Finance resolutie, zijn echter groot. Zo heeft Total enkel een net zero-ambitie in 2050 voor hun Europese activiteiten aangekondigd, in plaats van een wereldwijde net zero commitment. Slechts 13% van Totals productie in 2019 vond plaats in Europa.²⁷ Daarnaast heeft Total weliswaar doelstellingen gesteld voor de carbon intensity, maar tegelijkertijd is het bedrijf de komende jaren van plan om de productie van fossiele brandstoffen met 12% te laten toenemen tussen 2018 en 2030. Tot slot weerhoudt engagement met Total ABP er natuurlijk niet van om ook voor de Reclaim Finance resolutie te stemmen, die Total aanzet tot ambitieuzere doelstellingen.

---

25 Carbon Tracker (2020) Groundhog Pay: How executive incentives trap companies in a loop of fossil growth: <https://carbontracker.org/reports/paying-with-fire/>

26 Oil Change International (2020) Big Oil - Reality Check: <http://priceofoil.org/content/uploads/2020/09/OCI-Big-Oil-Reality-Check-vF.pdf>

---

27 Oil Change International (2020) Big Oil - Reality Check: <http://priceofoil.org/content/uploads/2020/09/OCI-Big-Oil-Reality-Check-vF.pdf>

DISCUSSIE:

IS ABP EEN AANJAGER OF OBSTAKEL VAN DE ENERGIETRANSITIE?

ABP zegt in fossiele bedrijven te blijven investeren, omdat het op deze manier invloed kan uitoefenen op de energietransitie. Zo zegt bestuursvoorzitter Corien Wortmann: "Wij willen veranderingen aanjagen door invloed uit te oefenen op de bedrijven waarin we beleggen. Zo vragen wij producenten van fossiele brandstoffen om concrete stappen te zetten zodat de energietransitie van fossiele naar hernieuwbare energie sneller mogelijk wordt gemaakt."²⁸

Als groot pensioenfonds met een vermogen van 466 miljard is ABP een sleutelspeler in de klimaattransitie. Het kan met zijn gewicht de transitie voortduwen, of juist een remmende factor zijn. Hieronder zetten we op een rij in hoeverre ABP de mogelijkheden gebruikt die het als pensioenfonds heeft om de energietransitie te beïnvloeden.

1. ABP laat na reductiedoelstellingen die in lijn zijn met het Akkoord van Parijs te stellen

ABP heeft zich gecommitteerd aan het Akkoord van Parijs, dus dit betekent dat ABP zich moet inspannen om de temperatuur maximaal 1,5°C te laten stijgen. Onze pensioenfondsen, vermogensbeheerders en banken spelen een sleutelrol in deze transitie. Zij zijn immers in staat om de financiële stromen te verleggen, investeringsruimte weg te halen bij de fossiele sectoren en kapitaal te genereren voor de energietransitie. ABP blijft echter fors in de fossiele sector investeren. ABP heeft nu slechts toegezegd om enkel bedrijven die meer dan dertig procent van hun omzet uit kolen of meer dan twintig procent uit teerzanden halen uiterlijk 2025 uit te sluiten. Door deze percentages te hanteren, blijft ABP in de praktijk in grote bedrijven uit deze sectoren investeren, die zelfs nieuwe kolenmijnen openen of uitbreiden. Voorbeelden hiervan zijn Coal India, Glencore, Ameren Corp, BHP en Whitehaven.

Ook investeert het nog steeds fors in fossiele bedrijven die nieuwe fossiele projecten opzetten, zoals Shell, ExxonMobil en Chevron.²⁹

Om een 66% kans te hebben dat de temperatuur maximaal 1,5°C stijgt, is het noodzakelijk dat er een year-to-year reductie van 8% wordt gerealiseerd.³⁰ ABP streeft echter ernaar dat bedrijven waar zij in belegt in 2025 hun CO₂ uitstoot met 40% hebben verlaagd ten opzichte van 2015. Dat is echter niet genoeg om in lijn te komen met wat nodig is om de temperatuur maximaal 1,5°C te laten stijgen. Daar bovenop komt dat ABP in deze reductie scope 3, de uitstoot van de klanten en leveranciers van een bedrijf, wat voor de fossiele sector de grootste bron van uitstoot is, niet meerekent. Dit geeft een vertekend beeld van de portefeuille, waardoor het nog steeds in fossiele bedrijven kan blijven investeren die van plan zijn om de komende tien jaar hun productie te verhogen (zoals Shell, ExxonMobil, Chevron en Total).³¹ ABP laat dus na om het eigen beleid in lijn te brengen met wat nodig is om de Parijs-doelen te behalen.

---

29 Zie bijvoorbeeld dit rapport over het kolenbeleid van Blackrock. ABP hanteert soortgelijke uitsluitingscriteria als Blackrock: Reclaim Finance, One Year On, Blackrock still addicted to fossil fuels. 2021: <https://reclaimfinance.org/site/wp-content/uploads/2021/01/OneYearOnBlackRockStillAddictedToFossilFuels.pdf>

30 UNEP - UN Environment (2019) Emission Gap Report: <https://www.unenvironment.org/resources/emissions-gap-report-2019>

31 Zie hier de uitsluitingslijst die ABP momenteel hanteert: <https://www.abp.nl/images/uitsluitingslijst.pdf>

---

28 Reactie op brief Gemeente Groningen ABP

2. ABP stelt geen concrete doelen voor het engagement-beleid, en legt onvoldoende verantwoording af

ABP stelt geen concrete en toetsbare doelen voor het engagementbeleid. Hoewel ABP aangeeft dat het van de fossiele bedrijven waar het in investeert verwacht dat het de uitstoot 'drastisch vermindert',³² is dit niet gespecificeerd, noch is het duidelijk wanneer een grens is bereikt, en het de aandelen en obligaties van de hand doet en divesteert. Aangezien ABP geen doelen bekend maakt, kan het in de stemverklaringen over de Follow This-resoluties bij Shell bijvoorbeeld steeds wisselende argumenten geven waarom het de resolutie niet steunt.

ABP geeft aan zelf niet voor divestment van de fossiele sector te kiezen, maar een 'insluitingsstrategie' te hanteren. Het zegt bedrijven in te delen als voorlopers, achterblijvers en beloftes en kán daarmee uit achterblijvers divesteren. Ook deze indeling is niet openbaar of op enige wijze te controleren. Daarnaast vindt een deel van ABP's engagement-beleid plaats in persoonlijke gesprekken.³³ Deze gesprekken brengen een beperking met zich mee. Een bedrijf mag namelijk geen informatie verstrekken die een aandeelhouder potentieel voorkennis geeft. Daarnaast vinden deze gesprekken achter gesloten deuren plaats, en ook de rapportage van ABP hierover is nihil. Hierdoor is het niet in te zien wat de insteek was, welke resultaten beoogd werden en of dit resultaat ook behaald is. Op deze manier is het niet mogelijk om te controleren of ABP's engagement-beleid daadwerkelijk effectief is, hoewel ABP dit wel claimt.

In één van de resoluties die door ABP werd gesteund bij T. Rowe Price Group INC, werd dit bedrijf opgeroepen om te rapporteren over tegenstrijdigheden tussen de publieke statements van deze vermogensbeheerder (o.a. over klimaatverandering) en het stemgedrag. ABP verwacht

---

32 APG, "we zijn een betrokken aandeelhouder, maar geen activist, 15 januari 2021: <https://apg.nl/nl/publicatie/we-zijn-een-betrokken-aandeelhouder-maar-geen-activist/>

33 Zie voor een overzicht van de bedrijven waar ABP mee gesproken heeft: <https://www.abp.nl/images/engagement-bedrijven-2019.pdf>

duis van T. Rowe Price Group dat het stemgedrag consistent is met de publieke statements van het bedrijf, maar laat na dit zelf te doen. Dit zou wel moeten plaatsvinden.³⁴

3. ABP laat na om invloed uit te oefenen tijdens aandeelhoudersvergaderingen

Uit de analyse van het stemgedrag blijkt dat ABP vaak nalaat om in te stemmen met resoluties op aandeelhoudersvergaderingen bij fossiele bedrijven, met name waar er wordt opgeroepen om het beleid op korte, middellange en lange termijn in lijn te brengen met de doelstellingen van het Akkoord van Parijs. ABP stemt tegen 79% van de resoluties waarin een fossiel bedrijf wordt gevraagd doelstellingen in lijn met Parijs te stellen en tegen alle resoluties bij banken waarin een bank wordt gevraagd om Paris-aligned te zijn. Hierin wijkt het af van bijvoorbeeld PGGM, dat wel de meeste resoluties steunt.³⁵

Als stemverklaring geeft ABP aan dat het resoluties niet steunt, omdat het in gesprek al resultaten heeft geboekt.³⁶ Deze tegenstelling is niet goed te volgen en doet vermoeden dat de doelen van dit gesprek achter gesloten deuren anders zijn dan wat er met de resoluties beoogd wordt. Anders is er namelijk geen reden om dat wat in een gesprek gezegd wordt te bekrachtigen tijdens

---

34 De letterlijke tekst van deze resolutie is: "Shareowners request that the Board of Directors initiate a review and issue a report on the proxy voting policies and practices of its subsidiaries related to climate change, prepared at reasonable cost and omitting proprietary information, and including an assessment of any incongruities between the Company's public statements and pledges regarding climate change (including ESG risk considerations associated with climate change), and the voting policies and practices of its subsidiaries." Zie: <https://www.corpgov.net/2019/12/shareholders-target-fund-voting-for-sunlight/>

35 Hoewel wij geen analyse van het stemgedrag van PGGM hebben gemaakt, blijkt uit het rapport van Shareaction dat PGGM 95% van de opgenomen klimaatresoluties uit dat rapport ondersteunt. Zie: ShareAction, "Voting Matters", 2020, <https://shareaction.org/research-resources/voting-matters-2020/>

36 Zie bijvoorbeeld deze tweets over de klimaatresolutie bij Total: <https://twitter.com/abppensioen/status/1334139048290643968?s=20>

een stemming op een aandeelhoudersvergadering. Zolang de aangekondigde ambities van fossiele bedrijven te kort schieten om in lijn te zijn met het Parijs-Akkoord, zoals het geval is bij de plannen van BP, Shell, Total en Equinor, is het noodzakelijk dat een bedrijf wordt opgeroepen om de ambities aan te scherpen. Indien ABP zijn steun aan het Akkoord van Parijs serieus neemt, is het niet uit te leggen dat het dergelijke resoluties niet steunt.

Een aandeelhouder kan in samenwerking met anderen krachtiger optreden, maar ABP gebruikt dit argument als een excuus om tijdens aandeelhoudersvergaderingen niet te hoeven stemmen voor klimaatresoluties. ABP is aangesloten bij Climate Action 100+, een initiatief van investeerders dat zegt invloed te willen uitoefenen op de grootste uitstoters en daarvoor in gesprek gaat met deze bedrijven. Waar het aan de ene kant belangrijk is dat bedrijven gezamenlijk invloed uitoefenen op bedrijven, gebruikt ABP (en ook ander Climate Action 100+-leden) de deelname aan deze gesprekken als excuus om verdergaande resoluties niet te steunen. In de woorden van Mark van Baal, oprichter van Follow This: "In a series of joint statements with oil and gas companies, CA100+ consistently lent its backing to plans that omit concrete emissions targets for the period to 2050. However well-intentioned this form of engagement, the public approval served as a fig leaf to hide inaction. It has helped oil companies to keep talking about the Paris Agreement, while doing nothing to curb emissions for the medium term."³⁷ Door niet mee te stemmen met klimaatresoluties, maar wel legitimiteit te verlenen aan de werkwijze van de fossiele reuzen, verwordt een initiatief als Climate Action 100+ tot een instrument waarmee goede sier kan worden gemaakt, maar juist de noodzakelijke transitie in de weg staat.

Een ander argument dat ABP gebruikt om tegen reductiedoelstellingen te stemmen, is dat het een bedrijf vrijheid zou ontnemen om beleid op een eigen manier in te vullen. Het is echter juist de vrijblijvendheid in reductiedoelstellingen die

---

37 Mark van Baal en Mark Ashurst, 12 januari 2021 in *Responsible Investor*: <https://www.responsible-investor.com/articles/climate-action-100-alliance-is-bigger-than-big-oil>

weg moet om de Parijs-doelen te kunnen halen. Daarentegen zijn in alle resoluties bedrijven vrij in het vinden van eigen manieren om de reductie te bewerkstelligen. ABP zou dus resoluties die oproepen om in lijn te komen met het Parijs-akkoord moeten ondersteunen.

4. ABP laat na om divestment onderdeel te maken van het beleggingsbeleid

ABP kiest er in de meeste gevallen niet voor om te divesteren: "Het gaat er niet om mooie sier te maken door onze fossiele beleggingen te verkopen en te roepen "onze handen zijn schoon", aldus de bestuursvoorzitter Corien Wortmann-Kool.³⁸ Hiermee laat ABP een effectief instrument liggen, dat juist in het verlengde ligt van engagement. Uit onderzoek blijkt dat engagement veel effectiever is wanneer het gepaard gaat met een actief divesteringsbeleid.³⁹ Zolang ABP en andere institutionele beleggers echter niet bereid zijn tot het verbinden van consequenties aan onbereidheid om beleid in lijn met het Parijs-Akkoord te brengen, kunnen fossiele bedrijven ongestraft vasthouden aan plannen die niet in lijn liggen met de doelstellingen van het Parijs-Akkoord.⁴⁰ Engagement verwordt op deze manier een vrijblijvende uitwisseling van ideeën.

APG-topvrouw Kruse geeft aan dat divesteren niet de voorkeur heeft "omdat we dan onze invloed verliezen". Dat klopt niet: ook als een investeerder geen aandelen of obligaties heeft, kan het met een bedrijf in gesprek gaan en de voorwaarden toelichten waarin het bereid is om (weer) te investeren.⁴¹

---

38 Corien Wortmann, 7 januari 2021, Reactie op brief Gemeente Groningen ABP, <https://gemeenteraad.groningen.nl/Documenten/Nr-118-Brief-reactie-ABP-mededeling-Wethouder-Broeksma.pdf>

39 Slager and Chapple, 2016: "Carrot and Stick? The Role of the Financial Market Intermediaries in Corporate Social Performance" *Business & Society* 55 (3): 398-426.

40 APG, "we zijn een betrokken aandeelhouder, maar geen activist", 15 januari 2021: <https://apg.nl/nl/publicatie/we-zijn-een-betrokken-aandeelhouder-maar-geen-activist/>

41 Piet Sprengers, "de twee gezichten van de fossiele energiesector", 7 augustus 2020: <https://www.duurzaam-bedrijfsleven.nl/energie/34371/opinie-de-twee-gezichten-van-de-fossiele-energiesector>

Er zijn situaties waarin ABP wel heeft gekozen om te divesteren. Zo sluit het beleggingen in kernwapens en tabak uit, en heeft het onlangs acht elektriciteitsbedrijven met plannen voor nieuwe of grotere kolencentrales uitgesloten. De reden voor dit laatste besluit is dat deze kolencentrales de 'klimaatcrisis verergeren' en de 'winstgevendheid van het bedrijf' onder druk zetten. Deze acht elektriciteitsbedrijven zijn echter een klein aandeel van de 300 (fossiele) energiebedrijven waarin ABP investeert. In de praktijk investeert ABP nog steeds in bedrijven met de grootste uitstoot, in bedrijven die nieuwe kolenmijnen openen dan wel uitbreiden en in bedrijven die van plan zijn om te boren in het Noordpoolgebied.

Door te divesteren kan een vermogensbeheerder een krachtig signaal afgeven. Hiermee wordt de reputatie van het desbetreffende bedrijf of zelfs de gehele fossiele sector aangetast en de legitimiteit onder druk gezet. Een fossiel bedrijf heeft een social license to operate nodig om effectief te kunnen opereren, contracten te krijgen, te kunnen lobbyen en invloed te kunnen uitoefenen. Gezien de zeer beperkte investeringen van de fossiele sector in hernieuwbare energie, heeft deze sector groot belang bij de status quo. De grote investeringen die de fossiele sector doet in marketing, advertenties en sponsoring laten zien dat de sector de goodwill van een samenleving nodig heeft. Er is een grote maatschappelijke en culturele verandering nodig om een forse afname in fossiele productie te bewerkstelligen. Hiervoor zijn nieuwe wetten, regelgeving en een nieuwe economie nodig, en dat vereist weer voldoende draagvlak. Door als pensioenfondsen van de publieke sector grenzen aan te geven en te divesteren uit fossiele bedrijven wordt de reputatie van de fossiele industrie aangetast, de social license ingetrokken en zo bijgedragen aan de noodzakelijke transitie.

Daarnaast heeft divestment potentieel financiële consequenties, zowel direct als indirect. Banken, beleggers en verzekeraars verstrekken immers het kapitaal dat een bedrijf nodig heeft om te opereren. Nieuwe fossiele projecten worden door circa negentig procent gefinancierd door leningen van banken en obligaties (waar ABP er veel van bezit). Als het moeilijker of duurder wordt voor bedrijven om leningen te krijgen, komt hun winstgevendheid onder druk te staan. Dit wordt

door Shell zelf ook benadrukt: "Some groups are pressuring certain investors to divest their investments in fossil fuel companies. If this were to continue, it could have a material adverse effect on the price of our securities and our ability to access equity capital markets."⁴² Ook uit een lobby van de fossiele industrie blijkt dat de opkomst van duurzaam beleggen het moeilijker heeft gemaakt voor de sector om aan kapitaal te komen. Vandaar dat er intensief is gelobbyd voor een nieuwe wet zodat "activism regarding pension plans" niet zou leiden tot een investeringsstop in de fossiele sector.⁴³ Divestment uit de fossiele sector kan dus zorgen dat het moeilijker wordt voor deze bedrijven om aan kapitaal voor nieuwe fossiele projecten te komen, en daarmee draagt het bij aan het beteugelen van de klimaatcrisis.

Divesteren uit de fossiele industrie wordt daardoor door het Potsdam Instituut benoemd als een van de tipping points voor de energietransitie, en dus voor een versnelde afname van de uitstoot van broeikasgassen.⁴⁴ Enkel het advies van de Centrale Bank uit Noorwegen om te divesteren uit de fossiele industrie leidde al tot een daling van de koersen.⁴⁵ Het gegeven dat fossiele bedrijven

---

42 Shell (2018) Annual Report 2017: https://reports.shell.com/annual-report/2017/servicepages/downloads/files/strategic_report_shell_ar17.pdf

43 David Sirota, "A New Trump Rule Tries to Help Big Oil Crush the Climate Movement", 6 augustus 2020, <https://www.jacobinmag.com/2020/08/climate-crisis-big-oil-trump>

44 Uit onderzoek van het Potsdam Institute for Climate Impact Research blijkt dat divestment kan leiden tot een val van de aandelenprijs, en daarmee de tipping point kan zijn voor de transitie van een op fossiele brandstof gebaseerde economie naar een economie gebaseerd op hernieuwbare energie. Simulaties laten zien dat een keuze tot divestment van slechts 9% van de investeerders dit proces in gang kan zetten. Ewers, Donges, Heitzig and Peterson (2019) Divestment may burst the carbon bubble if investors' beliefs tip to anticipating strong future climate policy: https://www.researchgate.net/publication/331246269_Divestment_may_burst_the_carbon_bubble_if_investors_beliefs_tip_to_anticipating_strong_future_climate_policy

45 The Guardian, 16 november 2017, "World's biggest sovereign wealth fund proposes ditching oil and gas holdings": <https://www.theguardian.com/business/2017/nov/16/oil-and-gas-shares-dip-as-norways-central-bank-advises-oslo-to-divest>

enerzijds divestment als een bedreiging zien en anderzijds uitgesproken voorstander zijn van shareholder engagement is an sich al veelzeggend.

In tegenstelling tot ABP, divesteren andere pensioenfondsen wel geheel of gedeeltelijk uit fossiele bedrijven. De Zweedse pensioenfonds AP1 en AP2 divesteren de facto uit de gehele fossiele sector.⁴⁶ Ook New Yorkse pensioenfondsen zijn gedivesteed uit een groot deel van hun fossiele portefeuille.⁴⁷ Het Noorse Governmental Pension Fund Global maakte in juli 2019 bekend gedeeltelijk te divesteren, net als het Deense MP Pension die de aandelen van grote fossiele bedrijven verkoopt, waaronder Shell en ExxonMobil. Ook NEST, het grootste Britse pensioenfonds maakte recent bekend aandelen van kolen-, schaliegas- en bedrijven die boren in het Noordpoolgebied te verkopen.⁴⁸ Ook in Nederland besluiten vermogensbeheerders steeds meer bedrijven of takken uit te sluiten. Onlangs kondigde het pensioenfonds voor de metaalsector PMT aan dat het aandelen van ExxonMobil had verkocht, aangezien het engagementtraject tot onvoldoende

---

46 AP2 heeft zijn portfolio in lijn gebracht met de EU Paris-Aligned Benchmarks (PAB). "As their name suggests, the Paris-Aligned Benchmarks have stricter demands, including alignment with the Paris Climate Agreement global warming targets and a 50% lower weighted average GHG (greenhouse gas) intensity than the investable universe, and they are designed for institutions whose clear goal is to actively support the transition to a climate-sustainable world where global warming is limited to 1.5°C above pre-industrial levels." Zie: IPE, 10 december 2020, "AP2 dumps fossil fuels as part of EU Paris-aligned benchmark take-up" <https://www.ipe.com/news/ap2-dumps-fossil-fuels-as-part-of-eu-paris-aligned-benchmark-take-up/10049524.article>

47 Huffington Post, New York Becomes The First State To Divest From Oil And Gas, 9 december 2020, https://www.huffpost.com/entry/new-york-divest-oil-gas_n_5fcfd5fc5b626e08a2d754d

48 The Guardian, "UK's biggest pension fund begins fossil fuels", 29 juli 2020 [divestmenthttps://www.theguardian.com/environment/2020/jul/29/national-employment-savings-trust-uks-biggest-pension-fund-divests-from-fossil-fuels](https://www.theguardian.com/environment/2020/jul/29/national-employment-savings-trust-uks-biggest-pension-fund-divests-from-fossil-fuels)

resultaten heeft geleid.⁴⁹ ABP blijft bij deze ontwikkelingen achterop lopen.

5. Engagement werkt niet bij de fossiele sector

ABP voert een tweeslachtig beleid. Waar zij bij niet-fossiele bedrijven overwegend wél klimaat-resoluties steunt, doet zij dit bij fossiele bedrijven juist niet. Terwijl de fossiele sector juist essentieel is bij het behalen van de klimaatdoelen, zoals beschreven in het Parijs-akkoord.

Het feit dat klimaatresoluties bij onder andere Shell, Total, Equinor op zoveel weerstand van het bestuur in kwestie oproepen, en daarnaast op onvoldoende steun van aandeelhouders kan rekenen, laat zien hoe moeilijk het is om van een bedrijf te vragen hun kernactiviteit af te bouwen. Het legt bloot dat er een essentieel verschil is tussen engagement met de fossiele sector en niet-fossiele sector. Piet Sprengers (ASN-bank) legt dit uit: "Natuurlijk kan engagement effectief zijn, maar niet als een bank of belegger een sector vraagt te veranderen door haar kernactiviteit af te bouwen. Kledingbedrijven vragen kinderarbeid in hun ketens uit te bannen is iets anders dan ze vragen geen kleding meer te maken. Het bedrijf moet dan geheel omscholen en nieuwe markten ontwikkelen. De transitie, en daarmee de weerstand, is simpelweg te groot." Bij Amerikaanse bedrijven is het zelfs bijzonder lastig om aandeelhoudersresoluties op de agenda te krijgen. Ook RUG-onderzoekers Auke Plantinga en Bert Scholtens geven de beperkingen aan wat er met engagement bereikt kan worden binnen de fossiele sector. Zelfs bij een geleidelijke transitie hebben fossiele bedrijven weinig financiële ruimte om te investeren in de energietransitie. Precies dit zien we terug in de nieuwe plannen van Shell, waarin Shell aangeeft de transitie te gaan financieren met hun olie- en gasverkoop. Het is dus zeer de vraag of kolen- olie- en gasbedrijven de noodzakelijke omslag gaan maken om hun beleid in lijn te brengen met wat nodig is volgens Parijs. De huidige plannen van kolen-, olie- en gasbedrijven laten in ieder geval zien dat dit voorsnog niet het geval is.

---

49 Persbericht PMT, PMT verkoopt belang in ExxonMobil: onvoldoende voortgang in klimaattransitie, 7 januari 2021: <https://www.pmt.nl/over-pmt/nieuws/berichten/pmt-verkoopt-belang-in-exxonmobil/>

CONCLUSIE

ABP bevindt zich als grootste pensioenfonds van Europa in een sleutelpositie. Het belooft "een goed pensioen waar onze deelnemers in een leefbare wereld van kunnen genieten" en zegt zich te committeren aan de doelen van het akkoord van Parijs. Door fors in fossiele bedrijven te (blijven) beleggen, en vervolgens tégen de grote meerderheid van de resoluties te stemmen waarin van de fossiele sector en financiële instellingen wordt gevraagd om hun beleid in lijn met het akkoord van Parijs te brengen misleidt ABP niet alleen zijn deelnemers, maar is ABP ook een obstakel in de klimaattransitie. Het voert beleid uit dat in de praktijk mooi klinkt, en waar het goed mee scoort in benchmarks, maar in de praktijk tandeloos is en de fossiele sector juist legitimiteit en een steun in de rug geeft. Dit is moreel gezien onacceptabel, niet in de laatste plaats vanwege het feit dat deelnemers in ABP in grote meerderheid aangeven hun pensioengeld duurzaam te willen beleggen. ABP moet als groot pensioenfonds zijn verantwoordelijkheid nemen en écht inzetten op een leefbare wereld voor huidige en toekomstige generaties wereldwijd.

AANBEVELINGEN

- > Zolang ABP investeert in fossiele bedrijven, moet het resoluties ondersteunen die een bedrijf oproepen in lijn te komen met het Akkoord van Parijs. Ook in 2021 zullen er weer veel resoluties voorliggen bij aandeelhoudersvergaderingen. Zo heeft Follow This resoluties ingediend bij Shell, BP, Equinor, Chevron, ConocoPhillips, Occidental Petroleum en Phillips 66. Ook bij Total komt er weer een nieuwe resolutie, net als bij banken als HSBC. Een pensioenfonds dat zich committeert aan het Akkoord van Parijs, kan niet anders dan resoluties te ondersteunen waarin een bedrijf wordt opgeroepen doelstellingen in lijn met het Parijs-akkoord te stellen.
  - > ABP dient een helder en meetbaar engagementbeleid op te stellen, waarin het openbaarheid geeft over wat het probeert te bereiken bij (fossiele) bedrijven, wat het doet wanneer deze doelstellingen niet bereikt worden en rapporteert over de resultaten, het stemgedrag op relevante resoluties en eventuele tegenstrijdigheden hierin.
- > ABP gaat zich expliciet committeren aan een maximale temperatuurstijging van 1,5°C, en stelt bijbehorende, passende doelstellingen op voor de korte, middellange en lange termijn. Hierbij neemt het de gehele uitstoot van de portefeuille mee, dus scope 1, 2 en 3. ABP scherpt het kolen en teerzandbeleid aan.
  - > ABP gaat bedrijven die nalaten om hun beleid in lijn te brengen met het akkoord van Parijs uitsluiten van beleggingen. Dit betekent dat de meeste bedrijven in de fossiele energiesector uitgesloten zullen worden van de portfolio van ABP. Voor maximaal effect is het belangrijk dat dit openlijk wordt gecommuniceerd.

Fossilvrij NL
Minahassastraat 1
1094RS Amsterdam
www.fossilvrij.nl